

Ks. Jan Klinkowski

ZNACZENIE TEOLOGICZNE WYDARZEŃ NA GÓRACH W PRZEKAZIE EWANGELISTÓW

W wielu kulturach góry nabrały znaczenia symbolicznego o charakterze religijnym. W Sumerze świątynie w formie zikkuratów prawdopodobnie przypominały ludziom wcześniejszą formę kultu sprawowanego na wzgórzach¹. Znany jest wątek z mitologii opowiadający, że z pierwotnych wód zwanych Nammu wyłoniła się olbrzymia góra An-Ki, uważana za bóstwo, zawierająca w sobie aktywny element męski i pasywny żeński. Egipskie kosmogonie z czasów Starego Państwa głosiły, iż pierwszym elementem wyłonionym z praoceanu Nunu było wzgórze Benben, którego ikonografia przypomina masywny obelisk². Według Egipcjan skały i szczyty są bliżej bogów. W XVII nomie Górnego Egiptu lud modlił się do „wierzchołka Amona”. Na zachód od Teb na najwyższym wzniesieniu pustynnego łańcucha górskiego dżebel znajdowała się świątynia poświęcona Thotowi. Wzgórze w

¹ Enlil, główne bóstwo sumeryjskie posiadało przydomek „Wielkiej Góry”. Por. M. LURKER. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*. Poznań 1989 s. 62. Według mitologii sumeryjskiej, Utu, bóg słońca, każdego dnia wychodził z „Wielkich Gór” i rozpoczął wędrówkę wyznaczoną po nieboskłonie – ponad Sumerem i dalekimi obcymi krajami – by z nastaniem zmierzchu, przekroczywszy morze, zstąpić do podziemia. Por. M. BIELICKI. *Zapomniany świat Sumerów*. Warszawa 1996 s. 216.

² W. BATOR. *Góry*. W: *Encyklopedia. Religia*. T. 4. Warszawa 2002 s. 224.

Tebach zachodnich, gdzie znajdowała się nekropolia było uważane za miejsce przebywania bogini, opiekunki zmarłych, Meretseger (ta, która kocha milczenie)³. Bogowie byli nazywani „panami gór”. Według Tekstów Piramid zmarły król prowadzony był po „drabinie” do „wielkiej siedziby” na górze. Góry na zachodnim brzegu Nilu stanowiły wejście do świata podziemnego. Władala tam Hathor, pani nekropoli⁴. Grecy uważali Olimp za górę świętą, miejsce przebywania bogów. Hezjod w Teogonii sugeruje, że na Olimpie mieszkał Zeus i swoje mieszkania posiadali również inni bogowie. W Odysei opisuje odejście Ateny na szczyt Olimpu, po wizycie u królowej feackiej. Według greckiej tradycji z Olimpu Zeus sprawował sądy nad światem, rozważał losy herosów i ludzi. Tutaj bogowie spędzali czas na ucztach, raczyli się nektarem i ambrozją, zabawiali się śpiewem i muzyką⁵. Inną mityczną górą tego typu była w helleńskich mitach Nysa, na której pod opieką nimf wychowywał się mały Dionizos, ukryty przed gniewem zazdrosnej Hery. Natomiast boskie Muzy miały swe siedziby na Parnasie i Helikonie, które były rzeczywistymi górami w środkowej Grecji, zaś siedzibą helleńskiego boga ognia Hefajstosa był krater wulkanu Etny na Sycylii⁶. Atlas, tytan, za odmowę udzielenia gościny Perseuszowi został przez niego przy pomocy głowy Meduzy zamieniony w górę. Odtąd stał nad brzegiem morza, w okolicach dzisiejszego Gibraltaru, podtrzymując na barkach kolumny oddzielające niebo od ziemi⁷.

1. TEOLOGICZNE ZNACZENIE WYDARZEŃ NA GÓRACH W STARYM TESTAMENCIE

Wiele dyskusji może wywołać pytanie, jakie wydarzenie może być uważane za centralne w Torze. Z pewnością jednak wśród tych ważnych wydarzeń prezentowanych przez Torę znajdzie się opis nadania

³ A. DEMBSKA. *Kultura starożytnego Egiptu*. W: *Słownik*. Warszawa 1995 s. 121.

⁴ M. LURKER. *Bogowie i symbole starożytnych Egipcjan*. Warszawa 1995 s. 82 n.

⁵ M. ROSIK. *Ewangelia Łukasza a świat grecko-helleński. Perspektywa literacka i ideologiczna*. Warszawa 2009 202 n.

⁶ BATOR. *Góry*. W: *Encyklopedia*. s. 226.

⁷ Por. *Mały słownik kultury antycznej*. Red. Z. Piszczek. Warszawa 1990 s. 98.

Prawa na Górze הַרְרִי ⁸ Synaj (Wj 19-20; Pwt 9-10). Mojżesz doświadczył objawienia w płonącym krzewie na górze Bożej Horeb (Wj 3, 1-2). W tym samym miejscu w łagodnym powiewie spotyka prorok Eliasza Boga i otrzymuje posłanie do zrealizowania (1Krl 19, 8-18). Według proroka Ezechiela ogród Eden był położony na górze (Ez 28, 13-15)⁹. Abraham wykazał gotowość złożenia ofiary z Izaaka na Górze w kraju Moria (Rdz 22, 1-14). Prorok Izajasz zapowiada, że Bóg pokona w czasach ostatecznych śmierć na górze: „Zedrze On na tej górze zasłonę, zapuszczoną na twarz wszystkich ludów, i całun, który okrywał wszystkie narody; raz na zawsze zniszczy śmierć” (Iz 25, 7-8)¹⁰. Góra stała się również symbolem ocalenia, ponieważ po wodach potopu Arka Noego osiadła na górach Ararat (Rdz 8, 4). Góra ta stała się również symbolem przymierza zawartego między Bogiem a ludźmi: „Oto Ja zawieram przymierze z wami i z waszym potomstwem, które po was będzie; z wszelką istotą żywą, która jest z wami: z ptactwem, ze zwierzętami domowymi i polnymi, jakie są przy was, ze wszystkimi, które wyszły z arki, z wszelkim zwierzęciem na ziemi” (Rdz 9, 9-10).

W późniejszej tradycji szczególnego znaczenia nabiera Góra Syjon, na której zbudowano świątynię. Szczególnym piewcą świętości Syjonu stał się prorok Izajasz: „Księżyc się zarumieni, słońce się zawstydzi, bo zakróluje Pan Zastępów na górze Syjon i w Jeruzalem: wobec swych starców będzie uwielbiony” (Iz 24, 23). Syjon stanie się miejscem zjednoczenia wszystkich narodów i nadania nowego prawa: „Stanie się na końcu czasów, że góra świątyni Pańskiej stanie mocno na wierzchu gór i wystrzeli ponad pagórki. Wszystkie narody do niej popłyną, mnogie ludy pójdą i rzekną: Chodźcie, wstąpmy na Górę Pańską do świątyni Boga Jakubowego! Niech nas nauczy dróg swoich, byśmy kroczyli Jego ścieżkami. Bo Prawo wyjdzie z Syjonu i słowo Pańskie – z Jeruzalem” (Iz 2, 2-3).

⁸ Hebrajskie słowo הַרְרִי pojawia się w Biblii 558 razy. W Nowym Testamencie greckie słowo $\text{\textcircled{O}}\rho\omicron\varsigma$ występuje 63 razy, z czego 44 w Ewangeliach. Por. G. RAVASI. *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce 2002 s. 17-19.

⁹ W. CHROSTOWSKI. *Ogród Eden – zapoznane świadectwo asyryjskiej diaspory*. Warszawa 1996 s. 135.

¹⁰ P. ŁABUDA. *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*. Tarnów 2007 s. 45.

Zastąpienie Góry Synaj Górą Syjon dokonało się pod wpływem przemieszczenia się narodu z przestrzeni pustyni do Ziemi Obiecanej. Mojżesz usłyszał od Boga u podnóża Góry Synaj: „Nie zbliżaj się tu! Zdejm sandały z nóg, gdyż miejsce na którym stoisz, jest ziemią świętą” (Wj 3, 5). Autor Ps 43 uważa, że przestrzeń świętości jest już na Górze Syjon: „Ześlij światłość swoją i wierność swoją: niech one mnie wiodą i niech mnie przywiodą na Twoją Świętą Górę i do Twych przybytków!” (Ps 43, 3). Podobną myśl prezentuje autor Psalmu 2: „Przecież Ja ustanowiłem sobie króla na Syjonie, świętej górze mojej” (Ps 2, 6)¹¹. W tym samym duchu wypowiada się prorok Izaasz prezentując stan idealnego królestwa mesjańskiego. W owym czasie: „Zła czynić nie będą ani zgubnie działać po całej mojej Świętej Górze, bo kraj się napelni znajomością Pana, na kształt wód, które przepelnia morze” (Iz 11, 9)¹². Syjon staje się centrum życia narodu i miejscem jednoczenia się wszystkich ludów: „O Syjonie zaś będzie się mówić: Każdy na nim się narodził, a Najwyższy sam go umacnia. Pan spisując wylicza narody: Ten się tam narodził. I oni zaśpiewają jak tancerze: W Tobie są wszystkie me źródła” (Ps 87, 5-7). Atmosferę liturgicznego wstępowania do Jerozolimy, na Górę Syjon oddaje Ps 23. Kiedy procesja wstępowała na górę, śpiewacy pytali: „Kto wstąpi na górę Jahwe, kto stanie w Jego świętym miejscu?”. A drugi chór odpowiadał: „Człowiek o rękach nieskalanych i o czystym sercu”. Kiedy przybyli i do bramy miasta podnieśli zaklinające wołanie: „Bramy, podnieście swe szczyty i unieście się prastare podwoje, aby mógł wkroczyć król chwały”. I ponownie rozlega się pytanie chóru: „Któż jest tym królem chwały?”. Odpowiedź drugiego chóru brzmiała: „Jahwe dzielny i potężny, Jahwe potężny w boju! Jahwe zastępów, On jest królem chwały”¹³. Fakt, że Jerozolima przez długi czas cieszyła się sławą miasta niezdołanego ukształtowała się teologia nietykalności Syjonu. Zdaniem proroka Micheasza i Jeremiasza lud Jerozolimy wierzył, że miasto jest zabezpieczone przed groźbami Asyrii i Babilonii

¹¹ Rozszerzenie znaczenia pojęcia Syjonu ze wzgórze Ofel na wzgórze świątynne ma prawdopodobnie związek z przeniesieniem arki z Miasta Dawidowego do świątyni zbudowanej przez Salomona. Por. B. C. OLLENBURGER. *Syjon*. W: *Słownik wiedzy biblijnej*. Red. B. M. Metzger, M. D. Coogan. Warszawa 1996 s. 724.

¹² Por. L. RYKEN, J. C. WILHOIT, T. LONGMAN. *Słownik symboliki biblijnej*. T. 3. Warszawa 2003 s. 227-229.

¹³ C. SCHEDL. *Historia Starego Testamentu*. T. 3. Tuchów 1995 s. 177.

(Mi 3, 9-12; Jr 7, 1-15). Księga Izajasza podziela pojęcie nietykalności Syjonu (Iz 8, 9-10; 17, 12-14), ale rozróżnia między bezpieczeństwem obiecany Syjonowi a zniszczeniem, które Jahwe grozi Jerozolimie (Iz 1, 21-26; 29, 1-8). W niektórych tekstach pochodzących z wygnaniowego i powygnaniowego okresu, Syjon/Jerozolima jest miejscem, do którego zwracają się i podążają ludy całego Bliskiego Wschodu (Iz 45, 14-17; 49, 22-23; 60, 4-7); w innych tekstach Syjon przedstawia się jako matkę (Iz 66, 7-11)¹⁴. Tradycja zaczęła identyfikować Górę Syjon z miejscem ofiary złożonej przez Abrahama w zastępstwie za życia Izaaka. „Wreszcie Salomon zaczął budować dom Pański w Jerozolimie na górze Moria, która została wskazana jego ojcu Dawidowi, w miejscu, jakie przygotował Dawid na klepisku Ornana Jebusyty” (2Krn 3, 1)¹⁵.

Syjon często był porównywany do kobiety. Izajasz posłużył się obrazem przymierza jako małżeństwa (Iz 1, 21): ona była kiedyś wiernym miastem, lojalnym wobec swojego partnera, Jahwe, złączona z mężem zobowiązaniem miłości. Stała się jednak kobietą niewierną, nierządnicą, i wszystko wskazuje na jej upadek. W kontekście niewoli babilońskiej Syjon był porównywany do opuszczonej żony (Iz 49, 14). W Iz 66, 7-9 Syjon został przedstawiony jako kobieta brzemienna, a następnie rodząca matka karmiąca niemowlę piersią i kołysząca je. Te szczególne narodziny, bez bólów porodowych, są obrazem odrodzenia narodu po wygnaniu w Babilonie¹⁶.

Autor Księgi Mądrości prezentując modlitwę Salomona (9, 1-18)¹⁷ odwołuje się do obrazu zamieszkiwania Mądrości na wzgórzu świątynnym. „Kazałeś zbudować świątynię na górze swej i ołtarz w mieście swego zamieszkania – obraz Namiotu świętego, któryś zgotował od początku. Z Tobą jest Mądrość, która zna Twe dzieła, i była z Tobą, kiedy świat stwarzałeś, i wie, co jest miłe Twym oczom, co słuszne według Twych przykazań. Wyślij ją z niebios świętych, ześlij do tronu swej chwały, by przy mnie będąc pracowała ze mną i żebym poznał, co jest Tobie miłe” (Mdr 9, 8-10). Mądrość jest zatem darem, który

¹⁴ OLLENBURGER. *Syjon*. W: *Słownik wiedzy biblijnej*. s. 725.

¹⁵ F. RIENECKER, G. MAIER. *Leksykon biblijny*. Warszawa 2001 s. 508.

¹⁶ RYKEN, WILHOIT, LONGMAN. *Słownik symboliki*. s. 958.

¹⁷ Autor przedstawia tutaj swoją wersję modlitwy Salomona (por. 1Krl 3, 6-9; 2Krn 1, 8-10). Por. A. G. WRIGHT. *Księga Mądrości*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy. Warszawa 2001 s. 563.

zstępuje z niebios i można jej doświadczyć w przestrzeni obecności Boga jaką jest świątynia zbudowana na wzgórzu. W tym samym duchu wypowiada się psalmista o górze: „gdzie się Bogu spodobało mieszkać, na której też Bóg będzie mieszkał na zawsze” (Ps 68, 17).

2. ZNACZENIE WYDARZEŃ NA GÓRACH W KONCEPCJACH TEOLOGICZNYCH EWANGELISTÓW

W Nowym Testamencie wydarzenia na górach nabierają szczególnego znaczenia. Synoptycy umiejscawiają wydarzenie przemienienia na górze, która jest identyfikowana z górą Tabor (Mt 17, 1-8; Mk 9, 2-8; Łk 9, 28-36). Znak przemienienia zapowiada zwycięstwo Chrystusa nad śmiercią, w jakiejś mierze antycypuje wydarzenie Zmartwychwstania.

Pierwsza wspólnota wierzących w Chrystusa utrwaliła pamięć o przebywaniu Jezusa na Górze Oliwnej w ostatnich chwilach przed śmiercią (Mk 11, 1; 13, 3; 14, 26; Mt 21, 1; 24, 3; 26, 30; Łk 19, 29. 37; 21, 37; 22, 39). Tradycja ta może eksponować przygotowanie objawienia się chwały Bożej w czasie śmierci i zmartwychwstania. Tak jak Mojżesz wchodził na Górę Synaj i z niej schodził, tak Jezus wchodzi na Górę Oliwną w przestrzeń obecności Ojca i schodzi, by się objawić w wydarzeniu krzyża. Jezus pokonuje również na górze pokusy szatana (Mt 4, 8; Łk 4, 5)¹⁸. Wyeksponowanie pokonywania zła w tradycji źródła Q na górze może sugerować podniesienie rangi tego wydarzenia. W ten sposób pierwsza wspólnota zapraszała adeptów wchodzących do Kościoła, do postawy wyrzeczenia się zła.

Ewangelista Marek w szczególny sposób pragnie podkreślić znaczenie wyboru spośród wielu uczniów grona dwunastu. „Potem wyszedł na górę i przywołał do siebie tych, których sam chciał, a oni przyszli do Niego. I ustanowił Dwunastu, aby Mu towarzyszyli, by mógł wysłać ich na głoszenie nauki, i by mieli władzę wypędzać złe duchy” (Mk 3, 13-15). W ten sposób w swojej koncepcji teologicznej Marek pragnie wyeksponować fakt założenia wspólnoty Kościoła

¹⁸ Tradycja identyfikuje miejsce kuszenia z górą w pobliżu Jerycha, którą od IV w. nazywa się górą „Kwarantanny”. Por. G. RAVASI. *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce 2002 s. 40.

i jego charakter misyjny. Przestrzeń góry stała się również miejscem modlitwy (Mk 6, 46), a więc nawiązywaniem relacji z Bogiem. W tym kontekście może pozostawać echo modlitwnej tradycji na Górze Syjon. Jezus mógł w szczególny sposób nawiązywać do powszechnego zwyczaju na Bliskim Wschodzie modlitwy na wzgórzach, a przede wszystkim do modlitwy Izraela na Górze Świątynnej.

W Ewangelii Mateusza na górze (ὄρος) Jezus prezentuje program Królestwa Niebieskiego. Kościół Mateusza potrzebuje ponownego uzasadnienia swojej wiary od chwili, w której Synagoga definitywnie odrzuciła Jezusa jako Mesjasza. Potrzebowali tego uzasadnienia przede wszystkim chrześcijanie pochodzący z narodu żydowskiego. Znaleźli się poza wspólnotą narodową i wspólnotą dotychczasowej wiary. Mateusz oferuje im nową wspólnotę, którą jest Kościół. Przywiązani tak mocno do prawa otrzymują nowe prawo, nową Torę. W centrum Tory znajduje się objawienie na Synaju i nadanie dekalogu na górze (19, 1-21). Jezus przynosi nowe prawo, które zostaje nadane również na górze, a zawarte jest w błogosławieństwach¹⁹. Kompozycja Ewangelii Mateusza odwzorowuje Torę, a wystąpienie Jezusa na górze (Mt 5, 1-16) staje się prezentacją programu, który uszczegółowiony zostaje w dalszej treści Ewangelii. Realizacja tego prawa jest drogą zbawienia, ponieważ nagroda za ten styl życia jest w niebie (Mt 5, 12)²⁰. Mateusz zbuduje zatem swoją Ewangelię na fundamencie pięciu ksiąg, skoncentrowanych wokół głównych mów, poprzedzonych prologiem i zakończonych epilogiem²¹.

Struktura Ewangelii Mateusza podkreśla Jezusa jako prawodawcę, który buduje wspólnotę wiary, jaką jest Kościół, w oparciu o nową

¹⁹ M. Luter w tym kontekście nazywa Jezusa „*Mosissimus Moses*” czyli „*Doskonały Mojżesz*”.

²⁰ Por. B. W. BACON. *The „Five Books” of Matthew against the Jews*. „*The Expositor*” 15:1918 s. 56-66; A. WANSBOROUGH. *St. Matthew*. W: *A New Catholic Commentary on Holy Scripture*. Red. R. Fuller. London/Nelson 1969 s. 905; W. D. DAVIES, D. C. ALLISON. *The Gospel according to Saint Matthew*. V. I, ICC, Edinburgh 1988 s. 59; T. HERGESEL. *Historia zbawienia według św. Mateusza*. „*Roczniki Biblijno-Liturgiczne*” 44:1991 nr 1-3, s. 25-36.

²¹ J. Kudasiewicz uważa, że nazwanie Ewangelii dzieciństwa oraz opisu męki i zmartwychwstania prologiem i epilogiem nie jest zbyt szczęśliwe. J. KUDASIEWICZ. *Ewangelie synoptyczne*. W: *Wstęp do Nowego Testamentu*. Red. R. Rubinkiewicz. Poznań 1996 s. 183. Posługując się jednak tymi terminami nie umniejszamy wartości tych części, ale ukazujemy ich pozycję w strukturze całości Ewangelii.

Torę²². Program królestwa niebieskiego zawarty jest w Kazaniu na Górze (5, 1-7, 28)²³, ale jego najważniejsza część jest wyrażona w błogosławieństwach (5, 1-12) oraz w antytezach (5, 13-48)²⁴. Te dwa fragmenty łącznie możemy traktować jako tekst inauguracyjnego wystąpienia Jezusa (5, 1-48) z dalszym rozwinięciem w postaci wskazań szczegółowych dla uczniów Jezusa, którymi są wszyscy wierzący w Niego (6, 1-7, 28). Kluczem do zrozumienia myśli teologicznej Mateusza jest zdanie zawarte w centrum programowego wystąpienia Jezusa na górze: „Nie sądzcie, że przyszedłem znieść Prawo albo Proroków. Nie przyszedłem znieść, ale wypełnić” (Mt 5, 17)²⁵. W ujęciu Mateusza Stary Testament znajduje swoje wypełnienie w Jezusie. Potwierdzają to starotestamentalne cytaty wypełnienia stosowane często przez tego Ewangelistę²⁶. W ten sposób Mateusz pragnie powiedzieć, że w Jezusie i w Jego nauczaniu realizują się starotestamentalne oczekiwania²⁷. Zaproponowana droga błogosławieństw jest propozycją życia, które jest szczęśliwe. Zatem „Góra Błogosławieństw” jest właściwie przywróceniem pierwotnego szczęścia, które człowiek posiadał w raju. Przypomnijmy, że według proroka Ezechiela ogród Eden był położony na górze: „Mieszkałeś w Edenie, ogrodzie Bożym; okrywały cię wszelkiego rodzaju szlachetne kamienie: rubin, topaz, diament, tarsiż, onyks, beryl, szafir, karbunkuł, szmaragd, a ze złota wykonano okrętki i oprawy na tobie, przygotowane w dniu twego stworzenia. Jako wielkiego cheruba opiekunem ustanowiłem cię na świętej górze Bożej, chadzałeś pośród błyszczących kamieni. Byłeś doskonały w

²² G. D. KILPATRICK. *The Origins of the Gospel according to Matthew*. Oxford 1946 107 n. Zob. W. D. DAVIES. *The Setting of the Sermon on the Mount*. Cambridge 1964 s. 188; A. KOWALCZYK. *Wpływ typologii oraz tekstów Starego Testamentu na redakcję Ewangelii św. Mateusza*. Gdańsk 1993 s. 56 n.

²³ Fragment 5, 1 do 8, 1 jest zamknięty jednym miejscem akcji. W 5, 1 Jezus wchodzi na górę, w 8, 1 schodzi z góry.

²⁴ Na Górę Błogosławieństw tradycja wybrała wzniesienie po północnej stronie jeziora Tyberiadzkiego.

²⁵ Słowo πληρῶσαι „wypełnić” lepiej można przetłumaczyć na „rozkwitnąć w pełni”. G. RAVASI. *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce 2002 s. 41.

²⁶ Por. D. S. NEW. *Old Testament Quotations in the Synoptic Gospels, and the Two-Document Hypothesis*, Atlanta. Georgia 1993 s. 17 n.

²⁷ Jezus prezentowany jest jako drugi Mojżesz, który buduje nowy naród Boży, zawiera nowe przymierze i ogłasza nowe Prawo. Por. A. REBIĆ. *Błażenstwa*. Zagreb 1996 s. 20.

postępowaniu swoim od dni twego stworzenia, aż znalazła się w tobie nieprawość. Pod wpływem rozkwitu twego handlu wewnątrz twoje napełniło się uciskiem i zgrzeszyłeś, wobec czego zrzuciłem z góry Bożej i jako cherub opiekun zniknąłeś spośród błyszczących kamieni” (Ez 28, 13-16). Ezechiel wspomina, że raj Eden był miejscem doskonałego postępowania i znajdował się na górze. Jezus zaprasza na górę, na której proponuje zasady życia doskonałego.

Program Jezusa może się wydawać trudny w realizacji, gdy tylko dostrzegamy w nim udoskonalenie Prawa starotestamentalnego, musimy zatem spojrzeć w kierunku innych gór pojawiających się Ewangelii Mateusza. Jezus zaprasza nas na górę nad Jezioro Galilejskie, której nazwy nie znamy, ale gdzie potrzebujący otrzymują łaskę uzdrowienia. „Wszedł na górę i tam siedział. I przyszły do Niego wielkie tłumy, mając z sobą chorych, ułomnych, niewidomych, niemych i wielu innych, i położyli ich u nóg Jego, a On ich uzdrowił” (Mt 15, 29-30). Symbolicznie górę tę można by nazwać górą miłosierdzia Bożego. W centrum Kościoła ciągle troską powinni być otaczani ludzie potrzebujący. Wyznawca Chrystusa nie może przejść obojętnie wobec potrzeb drugiego człowieka, próbując ominąć górę, na której Jezus okazuje miłosierdzie ludziom ówczesnie pozostającym na marginesie życia społecznego. Kolejnym etapem realizacji programu błogosławieństw jest wspinaczka Jezusa na Górę Oliwną, która prowadzi na Golgotę²⁸. Droga prowadząca poprzez mękę do śmierci na krzyżu rozpoczyna się uroczystym wjazdem do Jerozolimy od Góry Oliwnej (Mt 21, 1). Na Górze Oliwnej Jezus wygłasza mowę eschatologiczną, która może nawiązywać do proroka Zachariasza. „Wszystkie ludy zgromadzę do walki z Jerozolimą; miasto zostanie zdobyte, domy zrabowane, kobiety zhańbione; połowa miasta pójdzie na wygnanie, jednak Reszta mieszkańców nie ulegnie zagładzie. Wtedy Pan wyruszy do boju i będzie walczył przeciw ludom, jak niegdyś walczył w dniu bitwy. W owym dniu dotknie stopami Góry Oliwnej, która jest naprzeciw Jerozolimy od strony wschodniej, a Góra Oliwna rozstąpi się połowie od wschodu ku zachodowi i powstanie wielka dolina. Połowa góry przesunie się na północ, a połowa na południe” (Za 14, 2-4).

²⁸ D. SENIOR. *The Lure of the Formula Quotations: Re-assessing Matthew's Use of the Old Testament with the Passion Narrative as Test Case*. W: *The Scriptures in the Gospel*. Red. C. M. Tuckett. Leuven 1997 110 n.

Jezus po ustanowieniu Eucharystii udaje się na Górę Oliwną (Mt 26, 30). W tym kontekście zostaje przedstawiony ogród Getsemani, który jest miejscem łączności Jezusa z Ojcem. W ogrodzie, podobnie jak w raju dokonuje się zdrada, tym razem Judasza. Jezus zmierza drogą cierpienia do miejsca zwanego Golgotą²⁹, gdzie zostanie postawione drzewo życia, którym jest krzyż³⁰.

Jezus zaprasza uczniów do pójścia tą samą drogą cierpienia. Aż dwukrotnie słyszymy słowa zachęty Jezusa, raz w formie negatywnej: „Kto nie bierze swego krzyża, a idzie za Mną, nie jest Mnie godzien. Kto chce znaleźć swe życie, straci je, a kto straci swe życie z mego powodu, znajdzie je” (Mt 10, 38-39), drugi raz w formie pozytywnej: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje. Bo kto chce zachować swoje życie, straci je; a kto straci swe życie z mego powodu, znajdzie je” (Mt 16, 24-25). Słowa te stają się zrozumiałe dopiero z perspektywy Góry Oliwnej i miejsca zwanego Golgotą i dopiero z tej perspektywy pełniej rozumie się program zaprezentowany w błogosławieństwach i antytezach. Na Golgocie otwiera się przed realizującymi Nowe Prawo nowy wymiar szczęścia w darze życia wiecznego. W jakimś stopniu jest to realizacja proroctwa Izajasza: „Zedrze On na tej górze zasłonę, zapuszczoną na twarz wszystkich ludów, i całun, który okrywał wszystkie narody; raz na zawsze zniszczy śmierć” (Iz 25, 7-8)³¹.

Jednak perspektywa Golgoty jeszcze nie w pełni wyjaśnia trud realizacji ideałów zaprezentowanych w inauguracyjnym wystąpieniu Jezusa, konieczne jest wejście na jeszcze jedną górę: „Jedenastu zaś uczniów udało się do Galilei na górę, tam gdzie Jezus im polecił. A gdy Go ujrzeli, oddali Mu pokłon” (Mt 28, 16). Gest adoracji Jezusa jako Syna Bożego na górze zamyka Ewangelię Mateusza. Do tego wyznania wiary Jezusa Zmartwychwstałego prowadziła Góra Prze-

²⁹ W tradycji biblijnej Golgota jest nazywana miejscem (τόπος) (Mt 27, 33; Mk 15, 22; Łk 23, 33; J 19, 17), ponieważ jej wzniesienie ponad poziom otaczającego terenu jest nieznaczne, bo około 5 m. G. RAVASI. *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce 2002 s. 111-116. Autor Listu do Hebrajczyków mówi, że Jezus cierpiał za bramą (ἔξω τῆς πύλης) (Hbr 13, 12).

³⁰ Tradycja Kościoła umieszczala później w ikonografii symbol czaszki Adama u podnóża Golgoty, co miało oznaczać symbolicznie miejsce Jego pochówku, a więc dzieje ludzkości się zamykają. Tu, gdzie zrodził się grzech, też został pokonany.

³¹ ŁABUDA. *Śmierć i życie*. s. 45.

mienienia (17, 1), gdzie uczniowie upadli na twarz (17, 6) oraz Golgota, gdzie setnik proklamował credo: „Prawdziwie, Ten był Synem Bożym” (27, 54). Góra ta zamknęła również proces kuszenia Jezusa: tam diabeł iluzorycznie chciał podarować Jezusowi władzę nad królestwami ziemi (Mt 4, 8-9), tutaj zaś Ojciec przekazuje Synowi wszelką władzę na niebie i na ziemi (Mt 28, 18)³².

Ewangelia Mateusza zatem została spięta wydarzeniami z dwóch gór. Góra z programem królestwa niebieskiego (5, 1-48) prowadzi do góry chwały zmartwychwstania (28, 16-17). Góra programu królestwa niebieskiego partycypuje w górze Synaj i zarazem proklamuje górę chwały zmartwychwstania, która przywraca stan raj. Uczeń Jezusa jest zaproszony do podjęcia trudu realizacji nauki Jezusa, by osiągnąć chwałę zmartwychwstania. Zapewnienie osiągnięcia tej chwały otrzymaliśmy już w samym tekście programowym: „Cieszcie się i radujcie, albowiem wasza nagroda wielka jest w niebie” (5, 12).

Łukasz ukazuje nam Jezusa jako zbawiciela, który przynosi nam łaski i wyzwala nas ze wszelkich słabości, a przede wszystkim z grzechu. Łukasz podąża w prezentacji wydarzeń na wzgórzach za Markiem lub źródłem Q. Wystąpienie Jezusa w Nazarecie wieńczy wspomnieniem, że mieszkańcy wyprowadzili Jezusa na stok góry, aby Go strącić (Łk 4, 29). Odrzucenie na górze w Nazarecie zapoczątkowało proces sprzeciwu wobec Jezusa, który osiągnął apogeum na Golgocie. W przeciwieństwie do Mateusza, Łukasz prezentację błogosławieństw umieszcza na równinie (Łk 6, 17). Uczniów zaprasza do naśladowania Jezusa w niesieniu miłosierdzia bliźnim. Finałem drogi Jezusa jest wniebowstąpienie, które dokonało się na Górze Oliwnej (Dz 1, 12). Góra wniebowstąpienie staje się punktem kulminacyjnym kompozycji Ewangelii i Dziejów Apostolskich. Na drogę wstępowania do nieba, dzięki mocy Ducha Świętego i okazanemu miłosierdziu Bożemu, zaproszeni są uczniowie. Na tę drogę wszedł nawet żałujący i wyznający wiarę złoczyńca wiszący obok Jezusa (Łk 23, 43)³³, a przede wszystkim Szczepan, który mówił: „Widzę niebo otwarte i Syna Człowieczego, stojącego po prawicy Boga” (Dz 7, 56). Łukasz ze swoją koncepcją zmierzania Jezusa do Jerozolimy, o czym mówi od 9, 51 koncentruje się na górze Syjon, na której dokonują się najważ-

³² G. RAVASI. *Góry Boga. Tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce 2002 s. 45.

³³ ŁABUDA. *Śmierć i życie*. 189 n.

niejsze wydarzenia zbawcze i skąd zbawienie niesione jest na cały świat. Inne góry nie posiadają w jego teologii większego znaczenia. O znaczeniu Synaju dowiadujemy się z mowy Szczepana przed Sanhedrynem, gdy odwołuje się do objawienia, które otrzymał Mojżesz w ognistym krzewie (Dz 7, 20-43). Natomiast Syjon mógł się stać dla Łukasza również ważny, ze względu na symbolikę tego wzgórza jako miejsca schronienia dla ubogich. „Co zaś się odpowie posłom barbarzyńców? – To, że Pan założył Syjon i do niego się chronią nieszczęśliwi z Jego ludu” (Iz 14, 32). Psalmista woła do Boga: „Psalm śpiewajcie Panu, co mieszka na Syjonie, pośród narodów głoście Jego dzieła, bo mściciel krwi pamięta o ubogich, pamięta, a nie zapomina ich wołania” (Ps 9, 12-13)³⁴. Jerozolima dla Łukasza stała się centrum zbawienia wszystkich potrzebujących, a przede wszystkim grzeszników i stąd zbawienie zostało zanesione na cały świat.

Ewangelista Jan pragnie zaprezentować nam Jezusa, który objawił się w konkretnym miejscu i czasie, ale jest obecny nadal w życiu sakramentalnym Kościoła. Dwie perykopy spinają tematycznie cały utwór. Wydarzenie w Kanie Galilejskiej (J 2, 1-12) zamyka etap Starego Testamentu i otwiera czas Nowego poprzez symbole wody oraz wina, które zapowiadają obecność Chrystusa we wspólnocie. Realizacja tej zapowiedzi dokonuje się na krzyżu, gdy „jeden z żołnierzy przebił włócznią bok Jezusa i natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19, 34). W międzyczasie w dialogu Jezusa z Samarytanką słyszymy słowa potwierdzające zamknięcie kultu starotestamentalnego, zarówno w wersji Judejczyków jak i Samarytan. „Rzekła do Niego kobieta: Panie, widzę, że jesteś prorokiem. Ojcowie nasi oddawali cześć Bogu na tej górze, a wy mówicie, że w Jerozolimie jest miejsce, gdzie należy czcić Boga. Odpowiedział jej Jezus: Wierz Mi, kobieto, że nadchodzi godzina, kiedy ani na tej górze, ani w Jerozolimie nie będziecie czcili Ojca” (J 4, 19-20). Kończy się zatem kult na Wzgórzu Świątynnym i Górze Garizim.

W centrum Ewangelii w rozdziale szóstym Ewangelista umieszcza opis cudownego rozmnożenia chleba i komentarz w postaci mowy eucharystycznej. Wydarzenie rozgrywa się na górze (ὄρος), co podkreśla znaczenie czynności Jezusa. Ewangelista dwukrotnie odwołuje się do faktu, że Jezus rozmnożył chleb na górze (w.3 i 15), co wydaje się

³⁴ OLLENBURGER. *Syjon*. W: *Słownik wiedzy biblijnej*. s. 724.

mieć znaczenie symboliczne³⁵. Może to być aluzja do Mojżesza i jego wejścia na Górę Synaj³⁶ (por. Wj 19, 20-25; 24, 12-18). Czynność zasiadania może sugerować wypełnianie władzy królewskiej. Tak tę czynność odczytali zgromadzeni ludzie, pragnąc Jezusa obwołać królem. Czynność ta może też sugerować kontekst paschalny zasiadania do wieczerzy. W ten sposób Jezus na górze rozmnożenia chleba (J 6, 1-15) proklamuje nowy kult – Eucharystię.

Jak zauważyliśmy, Ewangelista celowo eksponuje obecność Jezusa na górze. Na początku Jezus wchodzi na górę (w. 3) i ponownie na końcu Jezus wchodzi na górę (w. 15). Ewangelista nie przedstawia w ogóle żadnego zejścia Jezusa z góry. Pierwsze wejście na górę posłużyło Ewangelistcie do podkreślenia znaczenia gestu Jezusa, a drugie umożliwiło otwarcie perykopy o epifanii Jezusa na jeziorze. Uczniowie schodzą (καταβαίνω) z góry, czyli schodzą ze sfery boskiej do ludzkiej, w której objawi się Jezus (w. 16).

Eucharystia, to zejście z góry Boga, który staje się obecny pod postaciami chleba i wina, jako pokarm na życie wieczne.

Do obrazu Góry Synaj nawiązuje również św. Paweł rozwijając w Liście do Galatów alegorię Synaju i górnego Jeruzalem, w której Synaj oznacza dawne przymierze, zniewolenie i obecną Jerozolimę, w przeciwieństwie do wolności „górnego Jeruzalem” (Ga 4, 21-31). Obraz Synaju pojawiają się również w Hbr 12, 18-29, gdzie góra ta symbolizuje dawne przymierze, podczas gdy góra Syjon nowe przymierze. Do symboliki wzgórz nawiąże autor Apokalipsy. Gdy Baranek otwiera pieczęć szóstą rozpoczynają się wielkie kataklizmy, wśród których: „Niebo zostało usunięte jak księga, która się zwija, a każda góra i wyspa z miejsc swych poruszone” (Ap 6, 14)³⁷. Jeszcze większy dramatyzm zniszczenia zostanie zaprezentowany po otwarciu siódmej pieczęci, gdy zatrąbił drugi z aniołów, wówczas: „jakby wielka góra płonąca ogniem została w morze rzucona, a trzecia część morza stała się krwią i wyginęła w morzu trzecia część stworzeń – te, które mają

³⁵ C. H. DODD. *The Interpretation of the Fourth Gospel*. Cambridge 1953 s. 333.

³⁶ C. K. BARRET. *The Gospel According to St John an Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*. London 1972 s. 228.

³⁷ Autor Apokalipsy w obrazowy sposób przedstawia rozpad istniejącej rzeczywistości poprzez siedem kataklizmów, które prowadzą do zaistnienia nowego porządku. RAVASI. *Apokalipsa*. s. 64.

dusze – i trzecia część okrętów doznała zniszczenia” (Ap 8, 8-9). W wizji apokaliptycznej pojawi się również góra Syjon, jako symbol miejsca zbawionych. „Potem ujrzałem: a oto Baranek stojący na górze Syjon, a z Nim sto czterdzieści cztery tysiące, mające imię Jego i imię Jego Ojca wypisane na czołach” (Ap 14, 1). Kontynuacją tego obrazu przestrzeni zbawienia będzie wizja Nowego Jeruzalem, które dostrzec można dopiero z perspektywy góry wielkiej: „I przyszedł jeden z siedmiu aniołów, co mają siedem czasz pełnych siedmiu plag ostatecznych, i tak się do mnie odezwał: Chodź, ukazać ci Oblubienicę, Małżonkę Baranka. I uniół mnie w zachwyceniu na górę wielką i wyniosła, i ukazał mi Miasto Święte – Jeruzalem, zstępujące z nieba od Boga, mające chwałę Boga” (Ap 21, 9-11a). Wizja może być nawiązaniem do zapowiedzianego przez proroka Ezechiela objawienia na górze (Ez 40, 2)³⁸, którego realizacji oczekiwano w czasach mesjańskich. Góra wielka może oznaczać również nową rzeczywistość, a więc może symbolizować przestrzeń nieba³⁹.

ZAKOŃCZENIE

Spoglądając na wydarzenia biblijne, które rozegrały się na wzgórzach możemy zauważyć, że miały one doniosłe znaczenie w procesie objawiania się Boga. W Starym Testamencie dwie góry nabrały wyjątkowego znaczenia: Synaj i Syjon. Z pewnością Jezus nawiązał do tej obrazowości i w czasie prezentacji ważniejszego przesłania wchodził na wzgórze. Pierwotny Kościół zauważył tę prawidłowość i w tradycji przechował miejsca w których dokonywało się objawienie Boże. Ewangelista Marek w szczególny sposób wyeksponował założenie Kościoła poprzez wybór dwunastu na górze (Mk 3, 13-19). Ewangelista Mateusz podkreślił znaczenie Nowego Prawa, które proklamował Jezus na górze, która od tej pory będzie nazywana Górą Błogosławieństw (Mt 5, 1-48). Program ten należy zanieść całemu światu, takie polecenie Jezus wydaje uczniom również na górze (Mt 28, 16-19). Ewangelista Łukasz wydaje się nie odwoływać do sym-

³⁸ Por. J. ROLOFF. *Revelation. A Continental Commentary*. Minneapolis 1993 s. 242.

³⁹ Por. C. SPICQ. *Testament Theological Lexicon*. T. 2. Peabody. Massachusetts 1996 s. 598.

bolu Synaju i Jezusowe błogosławieństwa umieszcza na równinie (Łk 6, 17), ale szczególną górą stanie się dla niego miejsce wniebowstąpienia (Łk 24, 50-51; Dz 1, 5-12), bo taki jest cel wspinaczki do Jerozolimy, którą prezentuje od 9, 51. Natomiast Ewangelista Jan w centralnym miejscu umieszcza cudowne rozmnożenie chleba, które dokonuje się na górze (J 6, 1-15) i staje się zapowiedzią Eucharystii. W ten sposób słowo (ὁ λόγος) staje się ciałem (σὰρξ) i zamieszkuje pośród nas (J 1, 14).

THEOLOGICAL MEANING OF THE EVENTS ON THE MOUNTAINS IN TRADITION OF THE EVANGELISTS

S u m m a r y

Events taking place on the mountains presented by the Evangelists were of great importance in the revelation process of God. Mark of the Evangelist in specific way exhibited a foundation of the Church by selection of the Twelve on the mountain (Mark 3, 13-19), Matthew of the Evangelist has emphasized a meaning of the New Law that was proclaimed by Jesus on the mountain, called by Beatitude Mount (Matthew 5, 1-48). For Luke of the Evangelist such special mount is a place of Ascension. (Luke 24, 50-51; Acts 1, 5-12). While John of the Evangelist in center put the miraculous feeding of the multitude which is done on the mount (John 6, 1-15) and becomes an announcement of the Eucharist.

Thum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: przekaz ewangeliczny, symbolika „góry”, Nowy Testament, symbolika biblijna

Key words: gospel tradition, symbols of „mount”, New Testament, biblical symbols